

ЗАСОБИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДЕРЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються засоби державного регулювання господарської діяльності в умовах дерегулювання економіки. Пропонується розглядати заходи регулювання відповідно до механізму господарсько-правового регулювання суспільних відносин, а також запровадження системного методу реформування економічних відносин в межах дерегулювання.

Ключові слова: державне регулювання, механізм правового регулювання, дерегуляція, господарська діяльність.

Постановка проблеми та її актуальність.

Черговий етап державних реформ вкотре передбачає необхідність дерегулювання економіки. Ключовою ознакою цього процесу є зменшення кількості «точок дотику бізнесу та держави», відповідно до Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Коаліційної угоди. Внаслідок цього, виникає потреба наукового обґрунтування меж та засобів державного регулювання господарської діяльності в сучасних умовах.

Необхідно встановити місце держави в економічних відносинах з огляду на її можливість регулювати господарську діяльність в умовах ринкової економіки. Слід зосередитися на економічних принципах державного управління, а також межі діяльності вільного ринку для формування належного господарсько-правового механізму правового регулювання господарської діяльності. В межах господарсько-правових досліджень до нині переважала позиція необхідності активного державного втручання в економіку, оскільки послаблення такого впливу не дозволило ефективно впроваджувати реформи. Так, доцільно навести науковий погляд О. Х. Юлдашева, котрий запропонував максимізувати економічні функції, що випливають з кейнсіанської моделі (моделі системного втручання держави в економіку) [7, с. 7]

Таким чином, метою цієї роботи є встановлення засобів державного регулювання господарської діяльності в умовах дерегулювання економіки України та висловлення пропозицій щодо удосконалення механізму правового регулювання господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Основні напрями діяльності держави, які виражають її сутність і соціальне призначення в галузі управління справами суспільства в межах вчення про державу, називають функціями держави [2, с. 89]. В межах цього дослідження звернемося до економічної функції держави,

яка спрямована на забезпечення нормального формування, функціонування та розвитку економіки країни, захист існуючих форм власності та створення умов для їх розвитку.

ГК України нормативно закріплено основні напрями та форми участі держави у сфері господарювання. Так, принциповим є те, що держава, органи державної влади не є суб'єктами господарювання, хоча і можуть мати господарську компетенцію (ч. 1, 3 ст. 8 ГК України). Внаслідок цього, держава здійснює в цілому довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну і соціальну політику, спрямовану на реалізацію та отримання узгоджених інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення в цілому (ч. 1 ст. 9 ГК України).

Примітним є те, що економічна політика держави, задекларована у ст. 10 ГК України, є досить багатоманітною і, зокрема, стосується структурно-галузевого, інвестиційного, амортизаційного напрямів, політики інституційних перетворень, цінової, антимонопольної, бюджетної, податкової, грошово-кредитної, валютної, зовнішньоекономічної та навіть екологічної та соціально-економічної політики. Всі ці напрями економічної політики держави формують норми-принципи та норми-засади, які, на нашу думку, є сталими та не потребують перегляду в сучасних умовах. Наприклад, актуальною залишається політика інституційних перетворень, яка передбачає формування раціональної багатоманітної економічної системи шляхом трансформування відносин власності, здійснення роздержавлення економіки, приватизації та націоналізації виробничих фондів, забезпечення на власній основі розвитку різних форм власності і господарювання, державну підтримку і захист усіх форм ефективного господарювання та ліквідацію будь-яких протизаконних економічних структур.

Для виконання економічної функції держава застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності, основні з яких визначені ч. 2 ст. 12 ГК України. Державне регулювання господарської діяльності розглядається В. С. Щербинюю як здійснене державою в особі її компетентних органів комплексу економіко-правових, організаційно-правових та юридичних заходів щодо упорядкування діяльності господарських організацій та фізичних осіб – підприємців з метою реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм економічного і соціального розвитку шляхом застосування різноманітних заходів і механізмів такого регулювання. При цьому, дослідник розуміє правові засоби державного регулювання як закріплені в правовій (юридичній) формі засоби (інструменти, знаряддя) економічного, організаційного і правового впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання [6, с. 11].

Економічна функція держави відповідним чином має корегуватися з економічною політикою, що ґрунтується на обраній економічній системі. Слід зауважити, що нормативно-правове закріплення курсу на економічну систему передбачено Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Так, однією з цілей асоціації є завершення переходу України до діючої ринкової економіки (п. «d» ч. 2 ст. 1). Цей напрямок повинен реалізовуватися через виконання Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» та Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

Зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» серед першочергових реформ передбачається дерегуляція та розвиток підприємництва, що зумовлює необхідність створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, розвитку малого і середнього підприємництва, залучення інвестицій, спрощення міжнародної торгівлі та підвищення ефективності ринку праці шляхом скорочення кількості документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності та видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, скасування регуляторних актів, які ускладнюють ведення підприємницької діяльності, скорочення кількості органів державного нагляду (контролю), забезпечення надання послуг для громадян та бізнесу в електронному вигляді.

У свою чергу, Програма діяльності Кабінету Міністрів України має на меті створення нової економічної політики через зниження частки витрат державного сектору в структурі валового внутрішнього продукту на 10 відсотків; скорочення кількості податків з 22 до 9; об'єднання

податкової та бухгалтерської звітності, гармонізація її з міжнародними стандартами фінансової звітності; легалізацію заробітної плати шляхом зменшення навантаження на фонд оплати праці; зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес; запровадження інституту податкового компромісу з метою повного декларування наявних активів та введення обов'язкового декларування доходів; контроль за трансфертним ціноутворенням, зокрема розроблення та сприяння прийняттю змін до законодавства, що регулює трансфертне ціноутворення; впровадження нової системи адміністрування податку на додану вартість; завершення реформи державних закупівель, розроблення та сприяння прийняттю закону України про електронні державні закупівлі та впровадження електронних державних закупівель; виконання програми співробітництва з МВФ (протягом строку дії програми); демонополізація економіки; активне просування експорту та захист внутрішнього ринку.

Таким чином, метою проведення дерегулювання є збільшення підприємницької активності, в тому числі через залучення іноземних інвестицій, а також зменшення публічного «навантаження» на бізнес шляхом зменшення кількості податків та регуляторних актів. Разом з тим, слід звернути увагу на чинні засоби регулювання господарської діяльності та визначити їх доцільність.

Так, основними засобами регулюючого впливу держави на господарську діяльність відповідно до ч. 2 ст. 12 ГК України є: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; технічне регулювання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій. При цьому, умови, обсяги, сфери та порядок застосування окремих видів засобів державного регулювання господарської діяльності визначаються ГК України, іншими законодавчими актами, а також програмами економічного і соціального розвитку.

Вважаємо, що названі засоби державного регулювання, як інструменти економічної політики, можна розрізнити в залежності від етапу (стадії) механізму правового регулювання, оскільки їх застосування можливе у відповідній послідовності, адекватно до можливості суб'єкта господарювання вступати до тих чи інших відносин.

На стадії правової регламентації відносин застосовуються ліцензування, патентування для надання суб'єкту окремих статусних ознак або застосовується державна підтримка в окремих

галузях економіки. Крім того, на цій стадії характерним є формування правового режиму окремих об'єктів правових відносин щодо вимог про технічні регламенти, стандарти, технічні умови тощо.

Під час здійснення прав та виконання обов'язків учасниками господарських відносин державне регулювання може застосовуватися в межах державного замовлення, оскільки а договірній основі формується склад та обсяг продукції (робіт, послуг), необхідних для пріоритетних державних потреб; здійснюється регулювання цін і тарифів, а також реалізується норми кодексів установлені практики. У свою чергу, під час захисту прав суб'єктів господарювання здійснюються такі засоби державного регулювання як державний контроль та нагляд, реалізація політики щодо захисту прав споживачів, а також можливості надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій, податкових та інших пільг. На сам кінець, слід звернути увагу, що на стадії функціонування механізму господарсько-правової відповідальності застосовуються адміністративно-господарські санкції.

Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» визначаються правові та організаційні засади реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Дія названого закону не поширюється на окремі сфери регулювання, зокрема, банківську діяльність, діяльність на фондовому та фінансових ринках тощо. проте, вважаємо, що принципи, які закладені у цьому законі, мають поширюватися на усі сфери державного регулювання. Так, економічна політика держави неможлива без таких засад як доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки. Разом з тим, слід зауважити, що підставами для відмови у реєстрації або скасування реєстрації регулятивного акта (а не його скасування) є: 1) відсутність аналізу регулюючого впливу; 2) не оприлюднення проекту регуляторного акта; 3) щодо проекту регуляторного акта було прийнято рішення про відмову в його погодженні (ч. 1 ст. 25 Закону). Таким чином, механізм скасування актів, які не відповідають принципам регулювання господарської діяльності фактично відсутній.

В економічній літературі сформувалася думка щодо необхідності державної координації економічної діяльності. Так, Г. М. Пилипенко розуміє таку координацію як процес взаємної впорядкованості економічної діяльності суб'єктів господарювання, яка досягається шляхом виконання ними однакових правил гри, що базуються на відповідних соціокультурних цінностях. Разом з

тим, дослідниця пропонує змінити тезу про компенсаційну роль держави у ринкових відносинах, тому висуває концепцію рівноправності ринку та держави у забезпеченні координації економічної діяльності суб'єктів [5, с. 26-27].

Разом з тим, наголошується, що основними елементами системи державного регулювання підприємництва є: прогнозування, планування й програмування соціально-економічного розвитку; антимонопольна політика; податкова та інвестиційна політика; інноваційна політика. Ці елементи повинні підтримувати конкурентоспроможність великого підприємництва та відтворення малого і середнього бізнесу [1, с. 29]. Підтримуючи цю позицію, вважаємо за доцільне висловити міркування щодо застосування державою засобів регулювання господарської діяльності.

По-перше, необхідно визначити належні засоби державного регулювання, які дозволять суб'єкту господарювання вийти на відповідний ринок. Вважаємо, що необхідно спростити процедуру реєстрації суб'єктів господарювання, а також перегулювати процедури ліцензування. Слід зауважити, що Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 (набирає чинності з 28.06.2015) врегульовані суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, зокрема, зменшено кількість видів господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню, передбачена необмеженість строку дії ліцензії, спрощено порядок отримання ліцензій тощо. Крім того, адаптація законодавства ЄС передбачає необхідність створення умов для вільної діяльності малого та середнього бізнесу, що у переважній своїй діяльності зустрічається з адміністративними перешкодами, які слід усунути.

По-друге, реалізуючи положення Угоди про асоціацію України та ЄС відбуватиметься поступове впровадження технічних стандартів ЄС, що на думку експертів є досить позитивним кроком. Зокрема, Д. Луценко вважає, що доведеться скасувати різноманітні дублюючі норми та вимоги, які зараз існують в Україні на одну й ту саму продукцію, запроваджувати правила гри, знайомі багатьом інвесторам, а українська продукція отримає доступ до найбільшого та найбагатшого ринку світу [3].

По-третє, слід «перерозподілити» державне регулювання та ринкове саморегулювання, яке здійснюватиметься саморегулювальними організаціями, в частині застосування регулювання цін і тарифів, надання дотацій та субсидій тощо. Проте, слід розуміти, що делегування саморегулювальних організаціям повноважень щодо регулюван-

ня господарської діяльності своїх членів може передбачати утворення певного монопольного становища на ринку, тому слід у тому числі передбачити можливість захисту членів саморегульованих організацій та «пасивний» державний контроль за існуванням відповідного ринку. До останніх прикладів можна віднести маніпуляції на валютному ринку, які виявилися у тому, що в період між 2008 і 2012 роками кілька трейдерів утворили картель і, послуговуючись чатами, маніпулювали курсами валют для власного зиску. Внаслідок чого чотири банки – JPMorgan, Barclays, Citigroup і RBS – погодилися визнати себе винними у кримінальних звинуваченнях, висунутих їм владою США, а п'ятий банк – UBS – визнає себе винним у маніпулюванні банківськими обліковими ставками, внаслідок чого їх було оштрафовано на 5,7 млрд. доларів [4].

Підводячи загальні **висновки** слід зауважити наступне. Деретулювання економіки передбачає зменшення контролю держави над здійсненням господарської діяльності шляхом створення відповідного ринку. Держава при цьому може регулювати загальні засади існування ринку (фондового, банківського, страхового тощо) через формування вимог до статусних ознак їх суб'єктів та технічного регулювання об'єктів відносин. При цьому, має відбуватися поступове наділення повноваженнями регулятора саморегульованих організацій. Проте, це не завжди повинно передбачати скорочення основних засобів регулюючого впливу (натомість передбачає регуляторну «гільйотину» через скорочення власне актів регулювання), що не повинно перешкоджати законній господарській діяльності. При цьому, держава має забезпечити механізм захисту суб'єктів господарювання незалежно від їх участі у саморегу-

льованих організаціях, а також сформувати механізм відповідальності, що забезпечуватиме реалізацію державної політики на шляху до ринкової економіки та захисту прав споживачів.

Література

1. Біла І. С., Салатюк Н. М. Світовий досвід державного регулювання підприємництва / І. С. Біла, Н. М. Салатюк // Проблеми економіки. – № 1. – 2014. – С. 26-30.

2. Загальна теорія держави і права: [Текст] [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х.: Право, 2011. – 584 с.

3. Луценко Д. Перехід до технічних правил і стандартів ЄС: Міфи та реальність. Частина друга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/07/21/7024335/>

4. П'ять найбільших банків світу заплатять рекордний штраф [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2015/05/150520_banks_record_fines_it?ocid=socialflow_twitter

5. Пилипенко Г. М. Інституціональні фактори співвідношення державної та ринкової координації економічної діяльності: автореф. дис. ... д-ра екон. наук / Г. М. Пилипенко. – Дніпропетровськ, 2012. – 36 с.

6. Щербина В. С. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності / В. С. Щербина // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. – № 94. – 2012. – С. 10-15.

7. Юлдашев О. Х. Методологічні засади регуляторної політики у сфері господарської діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / О. Х. Юлдашев. – Донецьк, 2008. – 30 с.

В. В. Кочин

Средства государственного регулирования хозяйственной деятельности в условиях дерегулирования экономики Украины

В статье рассматриваются способы государственного регулирования хозяйственной деятельности в условиях дерегулирования экономики. Предлагается рассматривать средства регулирования в соответствии с механизмом хозяйственно-правового регулирования общественных отношений, а также внедрение системного метода реформирования экономических отношений в рамках дерегулирования.

Ключевые слова: государственное регулирование, механизм правового регулирования, дерегуляция, хозяйственная деятельность

V. Kochyn

Means of state regulation of economic activity in conditions of deregulation of the economy of Ukraine

In the article the methods of state regulation of economic activity in terms of deregulation are reviewed. It is suggested to consider regulatory measures under the mechanism of economic and legal regulation of social relations and the introduction of systematic method of reforming economic relations within deregulation.

Key words: government regulation, mechanism of legal regulation, deregulation, economic activity.